

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2\(60\).97-104](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2(60).97-104)
УДК 628.1:338

Славик Р.В., Фекета І.Ю., Чиняк В.В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ

У даній статті досліджуються тенденції розвитку рекреаційно-туристичної сфери світу, України та Закарпатської області в контексті криз та викликів останніх років (2019-22 рр.). Вивчаються особливості розвитку галузі в розрізі територіальних громад Закарпатської області. Особлива увага приділена наслідкам реалізації адміністративно-територіальної реформи у Закарпатській області та її вплив на рекреаційно-туристичну сферу. Досліджуються закономірності розвитку туристичних потоків в Україні, їх структуризація, а також місце Закарпатської області серед областей Карпатського регіону за показниками розвитку рекреаційно-туристичної сфери. Здійснена порівняльна характеристика відвідування області іноземними туристам у «до»- і «післяковідний» період.

Ключові слова: рекреаційно-туристична сфера, туристичні потоки, COVID-19, воєнний стан, кризові процеси, колективні засоби розміщення.

Постановка проблеми. Останні роки світ і Україна переживає кризи і потрясіння глобального характеру – епідемії, війни, економічна рецесія тощо. Рекреаційно-туристична сфера та підгалузі, пов'язані з нею, виявилися надзвичайно вразливими до викликів подібного характеру. За даними Світової туристичної організації кількість міжнародних прибуттів в результаті обмежувальних заходів для запобігання наслідків COVID-19 впала від 60 до 94% залежно від регіону світу у порівнянні з «доковідним» 2019 роком [1]. В Україні подібні кризові тенденції посилюються війною, загальним спадом економіки, а також реформами, зокрема, адміністративно-територіальною. У світлі останніх подій доцільно розглянути тенденції розвитку рекреаційно-туристичної сфери Закарпатської області, як найбільш віддаленої території від театру бойових дій в контексті загальноукраїнських та світових тенденцій розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у дослідження рекреаційно-туристичної сфери як соціального та

економічного феномену було здійснено такими науковцями як Величко В.В., Гринів Л.С., Гулич О.І., Герасимчук Н.М., Калитюк В.А., Копач М.В., Кузик С.П., Кравців В.С., Мацола В.І., Мальська М.П., Фоменко Н.В., Цьохла М.Ю., Черчик Л.М. та ряд інших. Дослідженню рекреаційно-туристичного комплексу Карпатського регіону та Закарпатської області зокрема було присвячено ряд наукових публікацій таких дослідників як Габчак Н.Ф., Коваль О.Д., Кифяк В.Ф., Рутинський М.Й., Славик Р.В. Так, вчені Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В. та Кузик С.П. окреслили науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Гулич О.І., Гринів Л.С. та Герасимчук Н.М. розробили методичку стратегічного розвитку соціально-економічної сфери курортно-рекреаційних територій і туристичних центрів. Цьохла С.Ю. розробила методологічні та практичні аспекти стратегічного планування економічного розвитку рекреаційної сфери. Габчак Н.Ф. здійснила обґрунтування сутності та складових формування курортно-рекреаційних зон Закарпаття. Гринів Л.С., Славик Р.В., та Кривень О.В., дослідили теоретико-методологічні та прикладні засади економіки рекреаційної сфери у контексті сучасних вимог освіти для сталого розвитку. Рутинський М.Й. обґрунтував концепційно-теоретичні та методологічні засади міждисциплінарного аналізу регіонального туристичного комплексу. Проблематиці впливу пандемії COVID – 19 на рекреаційно-туристичну індустрію присвячено ряд праць таких авторів як, Внучко С., Тимошенко Т., Горіна Г.О., Бабушко С.Р., Безкоровайна Л.В. та ін. Водночас, на сьогодні відсутні дослідження комплексного впливу таких кризових процесів як пандемія, воєнний стан, економічна

© **Славик Р.В.**, к.е.н. доц. кафедри фізичної географії та раціонального природокористування ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: roman.slavik@uzhnu.edu.ua
Фекета І.Ю., к.біол.н., доц. кафедри фізичної географії та раціонального природокористування ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: iryna.feketa@uzhnu.edu.ua
Чиняк В.В., ст. лаборант кафедри фізичної географії та раціонального природокористування ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: vitalia.chyniak@uzhnu.edu.ua

рецесія на рекреаційно-туристичну сферу України загалом та Закарпатської області зокрема.

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є комплексне дослідження впливу криз та викликів останніх років на розвиток рекреаційно-туристичної сфери Закарпатської області в контексті загальноукраїнських та світових тенденцій.

Опис основного матеріалу дослідження. За даними Всесвітньої організації туризму ООН (UNWTO), питома вага туризму у світовому ВВП складає близько 10%, міжнародний туризм дає 6% загального обсягу світового експорту та приблизно 30% світового експорту послуг, кожне 11 робоче місце у світі припадає на туристичну сферу. Згідно прогнозів зазначеної міжнародної організації, до 2030 року кількість міжнародних туристичних прибуттів зросте до 1,8 млрд. Згідно даних UNWTO кількість міжнародних прибуттів (подорожуючих) склала рекордні 1,5 млрд. осіб, які принесли близько 1,5 трлн. дол. США країнам відвідування. Понад 50% туристів і понад 30% доходів припадало на Європу, центральну Азію і Туреччину. Щороку спостерігався ріст міжнародних прибуттів та експорту туристичних послуг на 4-5% [1]. Однак, пандемія COVID-19 скорегувала дані показники у 2020 році на 70% з подальшими прогнозами щодо відновлення індикаторів 2019 року протягом наступних 2,5-4 років. Відновлення світового ринку туристичних послуг зтягується також з причини очікування світової економічної рецесії, каталізуючим фактором якої виступає розв'язана Російською Федерацією війна в Україні. Таким чином, наразі Україна відіграє ключову роль у глобальних політичних і економічних процесах, які впливають, зокрема на рекреаційно-туристичну індустрію. Україна, як центральноєвропейська країна має всі передумови для збільшення впливу туризму і рекреації на економіку, покращення платіжного балансу, відкриття світу тощо. Однак, для цього необхідно подолати кризові явища, в епіцентрі яких вона опинилася.

Аналізуючи тенденції розвитку рекреаційно-туристичної сфери України за динамікою та структурою туристичних потоків з 2012 р. (рис. 1.), зазначимо, що повторюючи тенденції кризових років, з 2009 р. почали значно збільшуватися потоки українських туристів, які виїжджали за кордон. Також спостерігалася стійка тенденція зменшення внутрішніх туристів, які подорожували Україною. Дане явище пояснюється, з однієї сторони, поступовим покращенням життєвого рівня населення, а з іншої – слабкою конкурентоспроможністю вітчизняного туристичного продукту. Тимчасова окупація Криму та ОРДЛО скорегувала всі показники туристичних потоків. Однак, зазначимо, що корекція показників відбулася також внаслідок відсутності статистичних даних із зазначених територій в Держкомстаті. Спостерігається також тенденція до збільшення внутрішніх туристів, починаючи з 2015 р., що зумовлено здебільшого, валютними коливаннями та меншою доступністю закордонного туристичного продукту. Піковим щодо обсягу туристичних потоків став 2019 рік. Щоправда, даного ефекту досягнуто за рахунок туристів – громадян України, які подорожували за кордоном, досягнувши історичного максимуму з 2000 року. За період 2017/19 рр. даний показник більш ніж подвоївся. Дана тенденція зумовлена запровадженням безвізового режиму з ЄС, а також покращенням рівня життя населення. Натомість, внутрішній і в'їзний туризм зростав зі швидкістю 13-14%. Кризовий 2020 рік скоригував усі без винятку показники. Падіння галузі оцінюється на рівні 50%, що відповідає європейській тенденції. Показник кількості туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України повернувся до параметрів 2006 року. Падіння в результаті пандемії COVID – 19 виявилось сильнішим, ніж в результаті проведення антитерористичної операції на Донбасі у 2014 році (на 30%) чи світової економічної кризи 2008-09 рр. (на 25%).

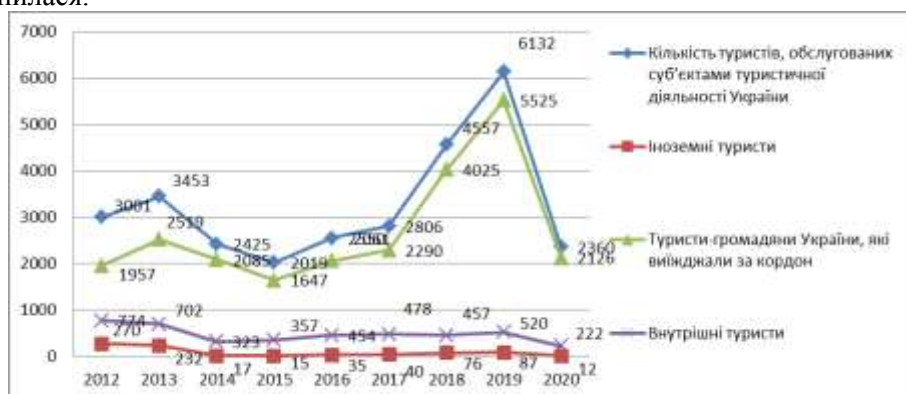


Рис. 1. Туристичні потоки в Україні, 2012-2020 рр. (тис. осіб) [2]

Згідно даних аналізу UNWTO щодо швидкості відновлення росту світових туристичних потоків після різного роду криз і потрясінь, найшвидше це відбувається після, саме, епіdemій. На другому місці – війни і теракти. Найдовше відновлення росту відбувається в результаті глобальних економічних криз [1]. Унікальність України в цьому відношенні полягає в тому, що з 2020 року спостерігається поєднання всіх вищезгаданих негараздів разом взятих.

Незважаючи на перманентні кризи в українській економіці, падіння національної валюти дає вагомі економічні передумови для в'їзного туризму, що має стати своєрідним прискорювачем розвитку рекреаційно-туристичної сфери в цілому. У даному контексті, Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року визначає стратегічні орієнтири та завдання розвитку рекреаційно-туристичної сфери України та є орієнтиром для розробки регіональних програм, особливо у рекреаційно освоєних регіонах: Карпатському, Причорноморському, Поліському тощо [3]. Проаналізувавши контрольні показники розвитку сфери туризму та курортів в Україні, можемо зробити висновок, що навіть у 2019 докризовому році вони не досягли планових параметрів. Кількість іноземних туристів, які в'їжджають до України зросло на 6,2% у співвідношенні 2015/19 рр. (замість запланованих – 50 %). Кількість суб'єктів туристичної діяльності зменшилася на 31 % (замість запланованого росту на 50 %). Кількість внутрішніх туристів зросла на 46 % (план – 100 %). Проте, обсяг надходжень до місцевих бюджетів від сплати туристичного збору

збільшився у понад 5 разів замість запланованого подвоєння показника. Відмітимо також рекордний обсяг туристичного збору – 244 млн. грн. навіть у «ковідному» 2021 році. Зрештою, такий незапланований ріст туристичного збору може бути пов'язаний з розвитком адміністративної реформи та зростанням важливості останнього для місцевих громад. Решта показників демонструє радикальне зниження у кризових 2020/21 рр., що унеможлиблює реалізацію запланованих цілей Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року. Після закінчення воєнного стану та пандемії COVID – 19 необхідно розробити та прийняти нову Стратегію з новими орієнтирами розвитку галузі.

Загальноукраїнські тенденції не завжди кореляційно відображаються на стані рекреаційно-туристичної сфери Закарпатської області в силу її географічного положення і в залежності від типу кризи. На рис. 2 помітне значне зниження кількості осіб, які перебували у колективних закладах розміщення, а також обсягу туристичного збору у результаті пандемії COVID – 19, що у цілому, корелюється зі світовими та загальноукраїнськими тенденціями. Відмітимо також значне відновлення рекреаційно-туристичної сфери у 2021 році за показником обсягу туристичного збору. Зворотну тенденцію відмічаємо за період січня-травня 2022 року. Незважаючи на воєнний стан та бойові дії обсяг туристичного збору більш, ніж удвічі перевершив показник аналогічного періоду 2021 року і майже удвічі план надходжень через масовий приплив внутрішньо переміщених осіб до Закарпатської області.

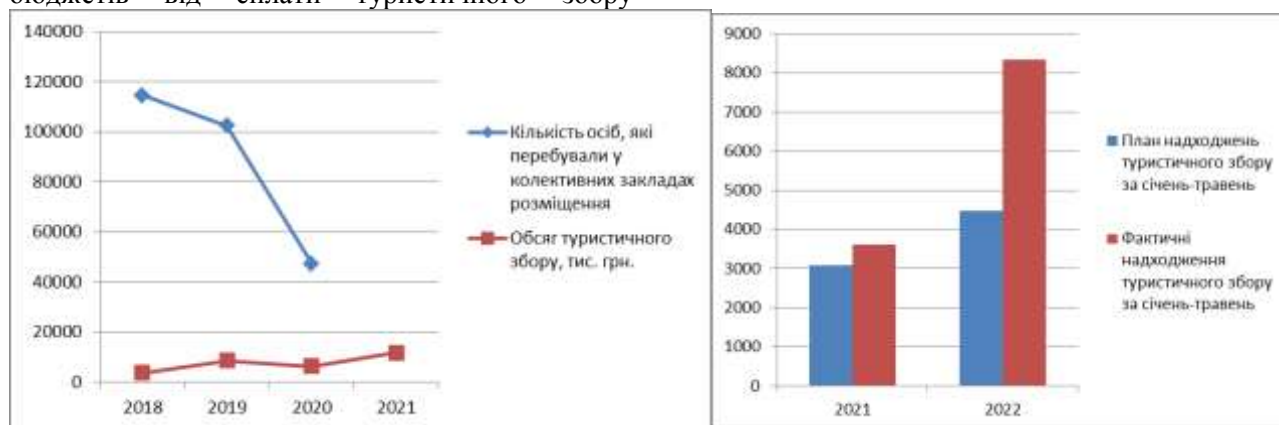


Рис. 2 Порівняння до- і після кризових показників рекреаційно-туристичної діяльності у Закарпатській області [4;5]

Проаналізувавши дані моніторингу Управління туризму та курортів і Департаменту фінансів Закарпатської ОДА [4], відмітимо, що Полянська, Баранинська, Мукачівська,

Косонська, Ужгородська, Ясінянська, Вишківська, Виноградівська і Березівська територіальні громади є не тільки лідерами за туристичним збором, але і значно перевищили

план надходжень останнього до місцевих бюджетів за період з січня до травня 2022 року (рис. 3). Даний ефект спостерігається за рахунок розгалуженої мережі закладів колективного розміщення, оскільки – це найпопулярніші туристичні напрямки Закарпаття. Разом з тим, такі територіальні громади як Пилипецька, Івановецька, Синевирська, Солотвинська задекларували недовиконання плану туристичного збору, що може бути пов'язане з безоплатним розміщенням внутрішньо

переміщених осіб за вказаний період. Спостерігається також проблема недекларування туристичного збору у таких територіальних громадах з туристичним потенціалом як Великоберезнянська, Бедевлянська, Білківська, Вилоцька, Горінчівська, Нижньоворітська, Королівська, Углівська та ін., що негативно впливає на доходи місцевих бюджетів та викривляє статистику щодо туристичних потоків області.

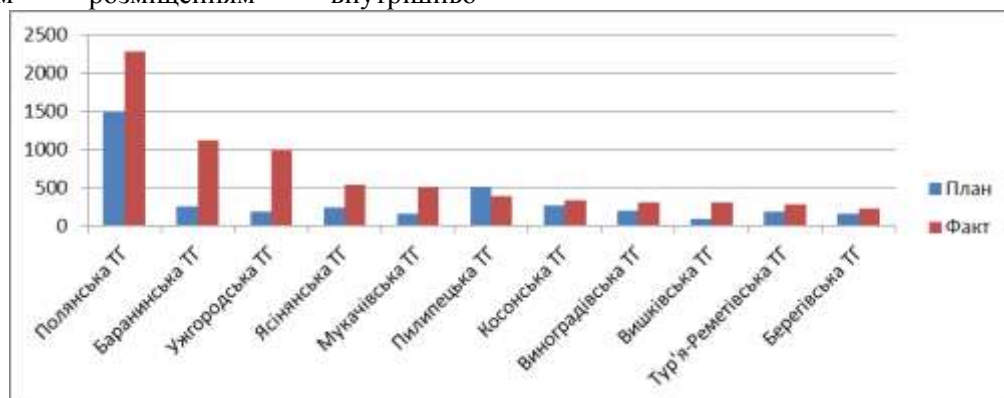


Рис. 3. Територіальні громади – лідери за надходженням від туристичного збору за січень-травень 2022 року, тис. грн. [4]

Закарпатська область є невід'ємною складовою Карпатського регіону. Разом з Львівською, Івано-Франківською і Чернівецькою областями вона ділить туристичний напрямок «Українські Карпати». З іншого боку, дані області конкурують за туристичні потоки.

Беззаперечним лідером Карпатського регіону є Львівська область, яка лідирує за кількістю місць у колективних засобах розміщення, та осіб, що у них перебували. Дане лідерство забезпечується, значною мірою, завдяки туристичній привабливості міста Львова (Рис. 4; 5).

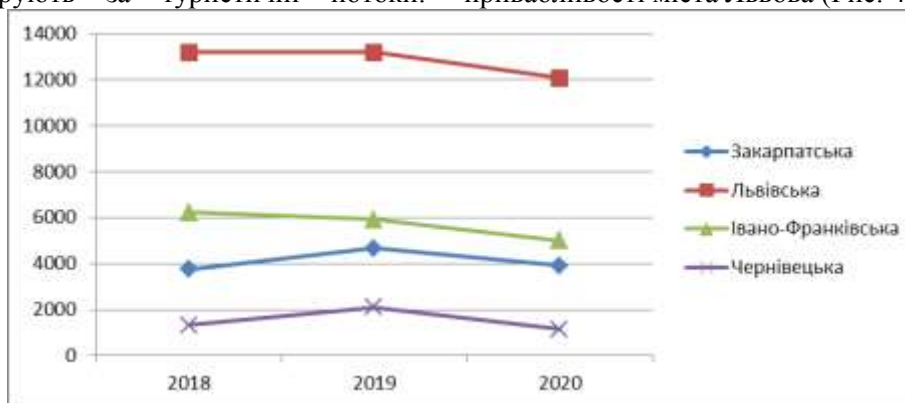


Рис. 4. Кількість місць у колективних засобах розміщення областей Карпатського регіону, од (2018 – 2020 рр.) [5]

Івано-Франківська область, на сьогодні, друга у Карпатському регіоні за кількістю місць у колективних засобах розміщення та осіб, які у них перебували, однак у 2019 році зафіксовано низхідну тенденцію, незважаючи на відносно сприятливий туристичний рік. За даними показниками її наздоганяли Закарпатська та Чернівецька області. Разом з цим, відмітимо відносну стійкість Івано-Франківської області за відвідуваністю туристів у кризовий 2020 рік. Це

може бути зв'язано з тим, що саме зимовий туристичний сезон є високим для області, а епідеміологічні обмеження були запроваджені з середини березня 2020 року. Найменша кількість місць у колективних засобах розміщення спостерігається у Чернівецькій області, однак за кількістю осіб, що у них перебували, область обігнала Закарпатську, яка впевнено випереджала Чернівецьку до 2018 року за даними показниками. Таким чином, можна

зробити висновок про раціональне використання житлового фонду в Чернівецькій області та часткова переорієнтація туристичних потоків Карпатського регіону в останню, незважаючи на

те, що область є найменшою як за населенням так і за площею, а також володіє найменшим сектором Українських Карпат.

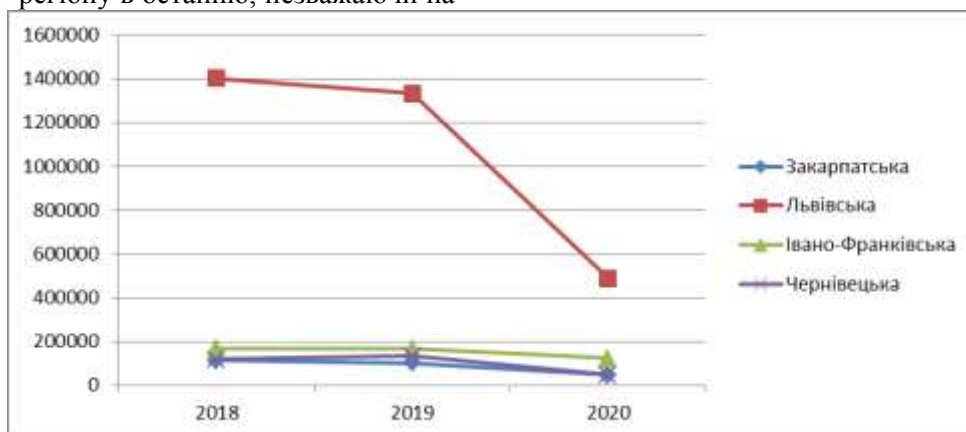


Рис. 5. Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення Карпатського регіону у 2018 – 2020 рр. [5]

Ключовим індикатором розвитку рекреаційно-туристичної сфери певної території є її популярність серед іноземних туристів. Міжнародні прибуття сприяють притоку іноземної валюти в державу, посиленню позицій національної валюти. Міжнародний туризм також відіграє важливу соціальну функцію. Сприяє міжнародному спілкуванню та культурному обміну. Однак популярність певної території серед іноземних туристів передбачає досягнення відповідного рівня сервісу та врахування специфіки країн прибуття туристів при формуванні туристичного продукту. Проаналізувавши загальноукраїнську тенденцію в'їзного туризму, відмітимо майже чотириразне

зменшення іноземних туристів, які перебували у колективних засобах розміщення та шестикратне падіння кількості іноземних туристів, обслужених українськими туроператорами у співвідношенні 2018/2020 рр. Щодо країн походження іноземних туристів, то у 2020 році зросла частка туристів із РФ, що пов'язано з меншими епідеміологічними обмеженнями у останній. Також найбільше туристів Україна приймає зі США, Туреччини, Польщі, Німеччини, Ізраїлю та Білорусі. У 2018 році колективні засоби розміщення у Закарпатській області відвідав 10021 іноземець. Порівняльна характеристика структури іноземних туристів за країнами у 2018 і 2020 роках вказана на рис. 6.

2018 рік

2020 рік

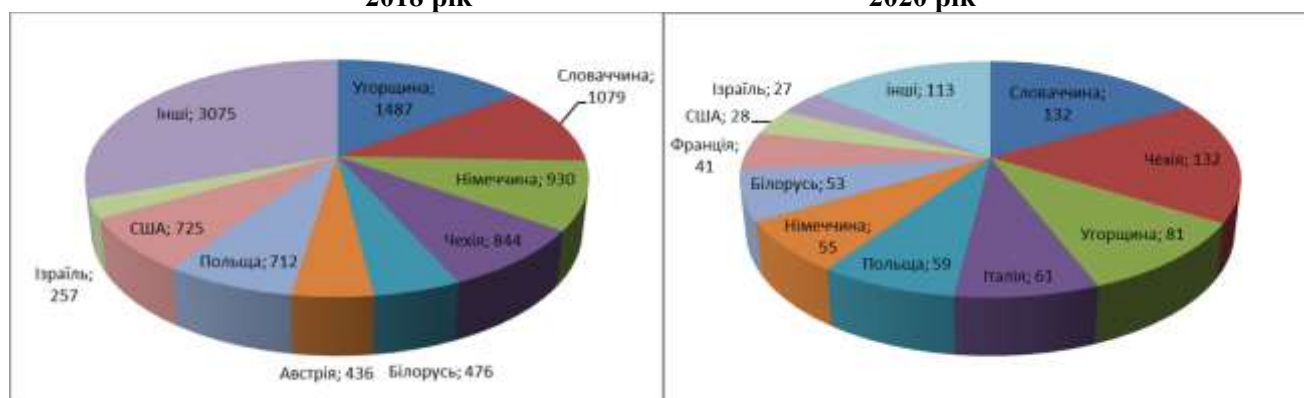


Рис. 6. Структура іноземців, що відвідали колективні засоби розміщення за країнами, з яких вони прибули у 2018 та 2020 роках [2]

Кількість іноземних туристів за вказаний період впала у понад 12 разів в результаті впливу пандемії COVID – 19. Певною мірою змінилася структура туристів за країнами походження. На відміну від загальноукраїнських тенденцій, майже повністю припинилося відвідування

області туристами з РФ, а після початку збройної агресії останньої проти України спільно з Білоруссю, можна спрогнозувати також припинення відвідувань України і білорусами. Найбільша кількість туристів спостерігається з сусідніх країн – Словаччини, Чехії, Угорщини та

Польщі. Угорські туристи відвідують Закарпаття через традиційні родинні зв'язки і спільність з угорською історією. Словацькі, чеські та польські туристи відвідують Закарпаття через удорожчання туристичних послуг у центральноевропейських країнах, а також покращення якості інфраструктури, туристичного сервісу в Україні загалом і західних областях зокрема. Не залишають поза увагою Закарпаття також туристи із західної Європи, особливо з Німеччини та Італії. Тенденцією докризових років була також значна зацікавленість Закарпаття туристами зі США та Ізраїлю. Це пов'язано з розвитком ностальгічного туризму, що передбачає відвідування місць проживання власних предків у минулому, які емігрували за кордон у кін. XIX першій половині XX століть. Значно збільшилась кількість і диверсифікація країн прибуття туристів у Закарпатську область разом зі зменшенням прибутих із країн СНД і східної Європи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Динаміка показників рекреаційно-туристичної сфери України і Закарпатської області виявила їх кратне падіння в результаті карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID – 19, що в цілому повторює загальносвітову тенденцію. На розвиток рекреаційно-туристичної сфери України останніми роками впливають три типи криз: епідеміологічна, економічна та воєнна. Якщо перші дві, в цілому, зменшують потоки туристів та туристичну діяльність, то криза воєнно-політичного характеру змінює географію проживання внутрішньо переміщених осіб і, відповідно, географію туристичної діяльності. У 2022 році епіцентром останньої став Карпатський регіон. Так, за період січня-травня у 2022 році, Закарпатській області вдалося перевищити план проживаючих у закладах

колективного розміщення вдвічі. Основними драйверами росту є Полянська, Баранинська, Ужгородська, Ясінянська та Мукачівська територіальні громади. Закарпатська область опинилася на останньому місці за показником кількості туристів, що перебували у колективних закладах розміщення серед областей Карпатського регіону. Основними причинами даного явища вбачаються:

- відносно ускладнена залізнична і авіаційна доступність області;
- конкуренція зі сторони сусідніх областей та країн Карпатського регіону;
- незадовільний стан Закарпатської ділянки міжнародної траси «Київ-Чоп»;
- периферійність розташування області в Україні;
- недостатність позиціонування та брендинг Закарпаття як туристичної дестинації на національному та закордонному ринку туристичних послуг.

За останні роки різко скоротилась кількість іноземних туристів з країн СНД та східної Європи. Збільшилася їх кількість і диверсифікація з країн західної Європи, США та Ізраїлю у «доковідний» період. Прогнозується подальше зниження відвідування України і Закарпаття туристами з РФ та Білорусі в результаті збройної агресії останніх, а також з перспективою встановлення візового режиму Україною щодо їх громадян. З огляду на комплексні і систематичні кризові процеси в Україні, рекомендується переглянути Стратегію розвитку туризму в Україні і регіонах після завершення бойових дій. Перспективи подальших наукових досліджень з даної тематики буде пов'язано з інвестиційною відбудовою інфраструктури України, перспективою членства в ЄС, а також посиленням ролі місцевих громад у туристичній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародна туристична організація: URL: <https://www.unwto.org/tourism-data/international-tourism-and-covid-19>
2. Головне управління статистики у Закарпатській області. «Туризм у Закарпатській області. Статистичний збірник». Ужгород: 2021 р.
3. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. – розпорядження КМУ від 16 березня 2017 р. № 168-р: URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>
4. Дані моніторингу Управління туризму та курортів і Департаменту фінансів Закарпатської ОДА за 2019-22 рр.
5. Державна служба статистики України. «Колективні засоби розміщення в Україні» у 2018-20 рр. Статистична інформація. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/kol_zas_ukr/arch_kol_zas_ukr.htm
6. Внучко С., Тимошенко Т. «COVID – 19 та соціальний діалог в туристичній галузі: практика ЄС та українські реалії». Київ, 2020 – 28 с.

7. Габчак Н.Ф. Курортно-рекреаційні зони Закарпаття: обґрунтування сутності та складових формування. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2008. Вип.24. С.54-58.
8. Гринів Л.С., Славик Р.В., Кривень О.В. Економіка рекреаційної сфери: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 416 с.
9. Горіна Г.О., Бабушко С.Р., Безкоровайна Л.В. особливості розвитку ринку туристичних послуг України під впливом COVID-19 та карантинних обмежень. Монографія. Кривий Ріг: вид. ДонНУЕТ, 2021. – 135 с.
10. Гулич О. І., Гринів Л. С., Герасимчук Н. М. Методика формування стратегій сталого соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і курортних центрів. НАН України, ІРД – ЛЬВІВ. 2007. – 52 с.
11. Долішній М.І., Нудельман М.С., Ткаченко К.К. та ін. Карпатський рекреаційний комплекс. Академія наук УРСР. Львівське відділення Інституту економіки. Київ: Наукова думка, 1984. – 147 с.
12. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери Наукове видання. Львів: НАН України. - ІРД НАН України. - 1999. - 78 с.
13. Мацола В.І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології, практики): Монографія (Інститут регіональних досліджень НАН України. Редкол.: М.І. Долішній (відп. редактор). Львів, 1998. – 278 с.
14. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: Монографія. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 440 с.

REFERENCES

1. Mizhnarodna turystychna organizaciya [World Tourism Organization]. Retrieved from: <https://www.unwto.org/tourism-data/international-tourism-and-covid-19>. [in Ukrainian].
2. Golovne upravlinnya statystyky u Zakarpatskij oblasti «Turyzmu Zakarpatskiy oblasti. Statystychnyj zbirnyk» [Main Department of Statistics in the Transcarpathian region «Tourism in Transcarpathian region. Statistical Collection »]. (2021). Uzhgorod. [in Ukrainian].
3. Strategiya rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku. Rozporyadzhennya KМУ № 168-p vid 16 bereznya 2017 r. [Tourism and Resort Development Strategy for 2026. CMU's order № 168-p dated March 16, 2017]. (2017). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501> [in Ukrainian]
4. Dani monitorynhu Upravlinnia turyzmu ta kurortiv i Departamentu finansiv Zakarpatskoi ODA za 2019-22 rr. [Data of operational monitoring of the Department of Tourism and Resorts and the Financial Department of Transcarpathian Regional State Administration for 2019-22 years]. (n.d.). [in Ukrainian].
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. «Kolektyvni zasoby rozmishchennia v Ukraini» u 2018-20 rr. Statystychna informatsiia [State Statistics Service of Ukraine. "Collective means of accommodation in Ukraine" in 2018-20. Statistical information.] (n.d.). Retrieved from: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/kol_zas_ukr/arch_kol_zas_ukr.htm [in Ukrainian].
6. Vnuchko S., Tymoshenko T. (2020). Covid-19 and social dialogue in the tourism industry: EU practice and Ukrainian realities. [Covid-19 and social dialogue in the tourism industry: EU practice and Ukrainian realities."] Kyiv [in Ukrainian].
7. Habchak N.F. (2008). Kurortno-rekreatsiini zony Zakarpattia: obgruntuvannia sutnosti ta skladovykh formuvannia. [Resort and recreation zones of Transcarpathia: substantiation of the essence and components of formation.]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia mizhnarodni vidnosyny. - Bulletin of Lviv University. International relations series. Issue. 24, p.54-58. [in Ukrainian].
8. Gryniv L.S., Slavik R.V., Kryven O.V. (2019). Ekonomika rekreacijnoyi sfery: navch. posibnyk. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [Recreational Economics: Educ. manual. Lviv: Ivan Franko National University]. [in Ukrainian].
9. Horina H.O., Babushko S.R., Bezkorovaina L.V. (2021). Osoblyvosti rozvytku rynku turystychnykh posluh Ukrainy pid vplyvom COVID-19 ta karantynnykh obmezhen. Monohrafiia [Bezkorovaina L.V. peculiarities of the development of the tourist services market of Ukraine under the influence of COVID-19 and quarantine restrictions.]. Kryvyi Rih: vyd. DonNUET [in Ukrainian].
10. Gulych O. I., Gryniv L. S., Gerasymchuk N. M. (2007). Metodyka formuvannia strategij stalogo socialno-ekonomichnogo rozvytku kurortno-rekreacijnyx terytorij i kurortnyx centriv. NAN Ukrayiny, IRD [Methods of formation of strategies for sustainable socio-economic development of resort and recreation areas and resort centers. NAS of Ukraine, IRD]. LVIV [in Ukrainian].
11. Dolishnij M.I., Nudelman M.S., Tkachenko K.K. ta in. (1984). Karpatskyj rekreacijnyj kompleks. Akademiya nauk URSR. [Carpathian recreational complex. USSR Academy of Sciences]. Lvivske viddilennya Instytutu ekonomiky. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
12. Kravciv B.C., Gryniv L.S., Kopach M.V., Kuzyk S.P. (1999). Naukovo-metodychni zasady reformuvannia rekreacijnoyi sfery [Scientific and methodological bases of recreational sphere reforming.]. Naukove vydannya. Lviv:

NAN Ukrayiny. - IRD NAN Ukrayiny - Scientific publication. Lviv: NAS of Ukraine. - IRD NAS of Ukraine [in Ukrainian].

13. Maczola V.I. (1998). Rekreacijno-ozdorovcho-turystychnyj kompleks (pytannya teorii, metodologiyi, praktyky): Monografiya [Recreational-health-tourist complex (issues of theory, methodology, practice): Monograph] Lviv [in Ukrainian].

14. Rutynskiy M. Y., Stetsiuk O. V. (2008). Turystychnyi kompleks Karpatskoho rehionu Ukrainy: Monohrafiia [Rutynskiy M.Y., Stetsyuk O.V. Tourist complex of the Carpathian region of Ukraine: Monograph.]. Chernivtsi: Knyhy – XXI [in Ukrainian].

Отримано 27.07.2022